

Den moraliska lagen

Immanuel Kant

Zeichnung im Schloßmuseum von Tübingen um 1790
Anker für Kant und Geschichte

Kant 3

Moraliskt praktiskt förnuft

Moralens imperativ är kategoriskt

- Det villkoras inte av att man vill ett visst mål
- Det föreskriver ett handlande som **rätt och slätt gott** eller **gott i sig** – inte som gott som medel till något annat mål
- Den föreskrivna handlingen framställs som **objektivt nödvändig i sig själv** – ”utan relatering till något annat syfte”

Det kategoriska imperativet

- ① är en **apodiktisk princip** – som är absolut nödvändig
- ② är en **lag** i strikt mening: ”Ty endast lagen för med sig begreppet om en ovillkorlig och därtill objektiv och således allmängiltig nödvändighet” ...
- ③ är ett förnuftets **bud** – en lag som måste efterlevas ”även i strid mot böjelsen” (”Du skall” snarare än ”Du bör”)

Hur är det kategoriska imperativet möjligt?

- Hur kan ett sådant absolut imperativ vara giltigt och nödgande för viljan hos ofullkomliga förnuftsvarer som vi?
- Svaret kan inte fås fram genom begreppsanalys.

- Begreppet om den moraliska lagen (**2**) finns inte analytiskt inneslutet i begreppet om viljan hos en ofullkomlig förnufts- varelse (**1**).
- Det kategoriska imperativet och alla plikter som härleds ur det är nödvändiga sanningar; dock ej analytiska.
- **Syntetiska satser a priori.**
- Den nödvändiga kopplingen mellan **1** och **2** kan endast påvisas genom en **syntes**, där **1** och **2** förbinds med varandra via ett tredje led, **3**, som i sig inrymmer **1** och **2**.

Om man tänker sig ett hypotetiskt imperativ...

så vet man inte vad det innehåller förrän det inskränkande villkoret är givet.

Ex. "Om du vill häva lunginflammationen hos en patient" (**villkor**) – "Gör X!" (**imperativ**)

Om man tänker sig ett kategoriskt imperativ...

så vet man genast vad det innehåller!

”Ty då imperativet förutom lagen endast innehåller nödvändigheten av att maximen är i överensstämmelse med lagen, medan lagen inte innehåller något inskränkande villkor, återstår inget annat än själva allmänheten hos den lag med vilken handlingsmaximen skall stämma överens”

Innehåll: Maximen måste vara möjlig som allmän lag.

Grundformuleringen av det kategoriska imperativet

”Det kategoriska imperativet är alltså bara ett enda, nämligen: **Handla endast efter den maxim genom vilken du tillika kan vilja att den blir en allmän lag**”.

Moraliskt tänkande

- Alla specifika plikter kan härledas ur det kategoriska imperativet.

Det kategoriska imperativets test

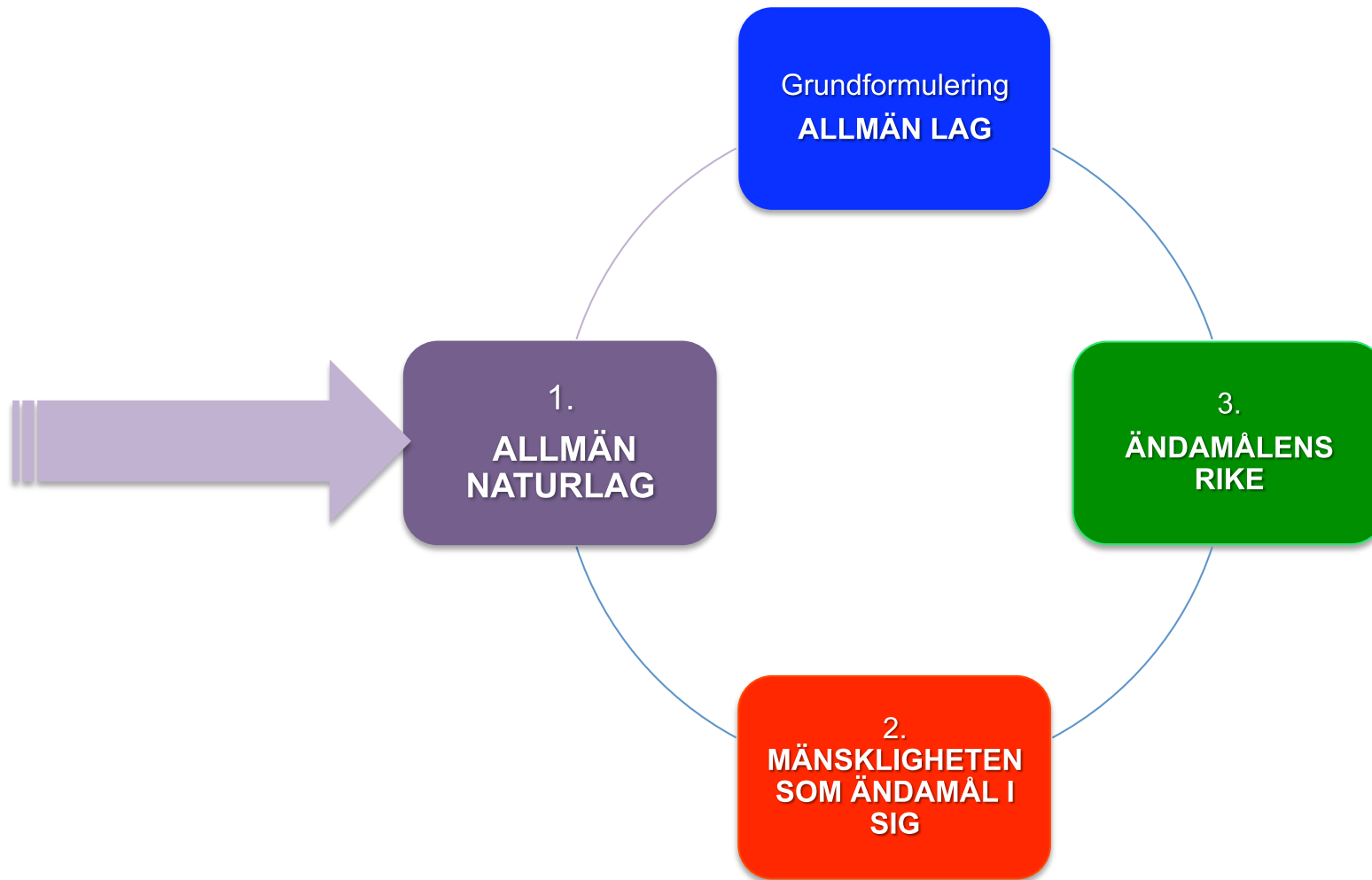
Kan jag vilja att maximen blir en allmän lag?

- ① **Logisk möjlighet.** Är maximen överhuvudtaget möjlig som allmän lag? Eller finns en "tankens motsägelse"?
- ② **Den nödvändiga viljan hos en förnuftig varelse.** Är maximen förenlig med sådant viljande? Eller finns en "viljans motsägelse"?

En maxim måste klara både (1) och (2) för att vara moraliskt tillåten.

Det kategoriska imperativet

FRÅN

ALLMÄN
LAG

TILL

ALLMÄN
NATURLAG

- Moralen betraktad i ljuset av naturen sådan vi känner den – ”tingens existens försåvitt den bestäms av allmänna naturlagar.

Handla som om maximen för din handling genom din vilja skulle kunna bli en allmän naturlag.

Teleologisk natursyn

- Alla företeelser i naturen har ett särskilt ändamål som de ”strävar” att uppnå

Det kategoriska imperativets test

under naturlagsformuleringen

Kan jag vilja att maximen blir en allmän naturlag?

- ① **Logisk möjlighet** Är maximen överhuvudtaget möjlig som allmän naturlag? Kan man tänka sig den allmänt inrättad som ett naturligt anlag? Eller uppkommer en "tankens motsägelse"?
- ② **Den nödvändiga viljan hos en förnuftig varelse** Är maximen förenlig med sådant viljande? Eller uppkommer en "viljans motsägelse"?

En maxim måste klara både (1) och (2) för att vara moraliskt tillåten

Kants fyra exempel

- Systematiskt utvalda
- Renodlat illustrativa

Vad skall de illustrera?

1. Hur man tillämpar det kategoriska imperativet
2. Att tillämpningen ger ett resultat som överensstämmer med vanliga förnuftiga moralomdömen

PLIKT

fullkomlig

ofullkomlig

mot sig själv

1

3

mot andra

2

4

Distinktionen mellan fullkomliga och ofullkomliga plikter

Fullkomliga plikter

- Absoluta – medger inga undantag ("sträng, oförläpplig plikt")
- Kan inte komma i konflikt med varandra
- Negativa – anger vad man *inte* får göra
- Begränsade

Ofullkomliga plikter

- Medger vissa undantag – vid konflikt med en fullkomlig plikt
- Lämnar utrymme för en viss valfrihet – avseende exakt hur plikten skall uppfyllas
- Positiva
- Gränslösa
- Personlig förtjänstfullhet

Fullkomlig plikt mot den egna personen

Exempel 1

- En person som har förlorat livslusten överväger att begå självmord.

MAXIM SOM TESTAS

”Av egenkärlek gör jag till en princip att förkorta livet om det på längre sikt hotar med mer ont än det utlovar välbehag”

Skulle maximen kunna bli en allmän naturlag?

SVAR: Nej. VARFÖR?

Det går inte ens att tänka sig maximen som allmän naturlag – en ”tankens motsägelse” uppkommer

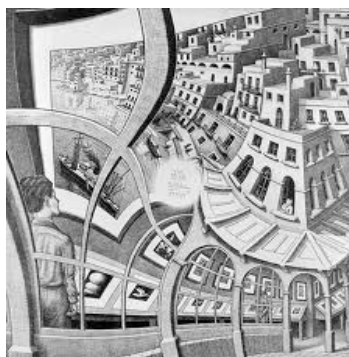
”en natur, för vilken det vore en lag att **förinta** själva livet genom den känsla vars bestämmande är att driva på för att **befrämja** livet, skulle motsäga sig själv och därmed inte bestå som natur”

Det går inte ens att tänka sig maximen som allmän naturlag – en ”tankens motsägelse” uppkommer

”en natur, för vilken det vore en lag att **förinta** själva livet genom den känsla vars bestämelse är att driva på för att **befrämja** livet, skulle motsäga sig själv och därmed inte bestå som natur”

Fullkomlig plikt mot andra personer

Exempel 2

- En person behöver låna pengar, men vet att han inte kommer att kunna betala tillbaka ett eventuellt lån. Han överväger att avlägga ett falskt löfte, då han inser att han inte kommer att få något lån ifall han inte lovar att återbetala det.

MAXIM SOM TESTAS

- "När jag tror mig vara i penningnöd, så vill jag låna pengar och lova att betala tillbaka dem även om jag vet att så aldrig kommer att ske".

Skulle maximen kunna bli en allmän naturlag?

SVAR: Nej. VARFÖR?

Det går inte ens att tänka sig maximen som allmän naturlag – en ”tankens motsägelse” uppkommer.

”om en lag, som säger att var och en som tror sig vara i nöd kan lova vad som faller honom in med föresatsen att inte hålla det, skulle bli allmän, skulle det **omöjliggöra själva avläggandet av löften** och det syfte man kan ha med det genom att ingen skulle tro på vad som lovades honom”

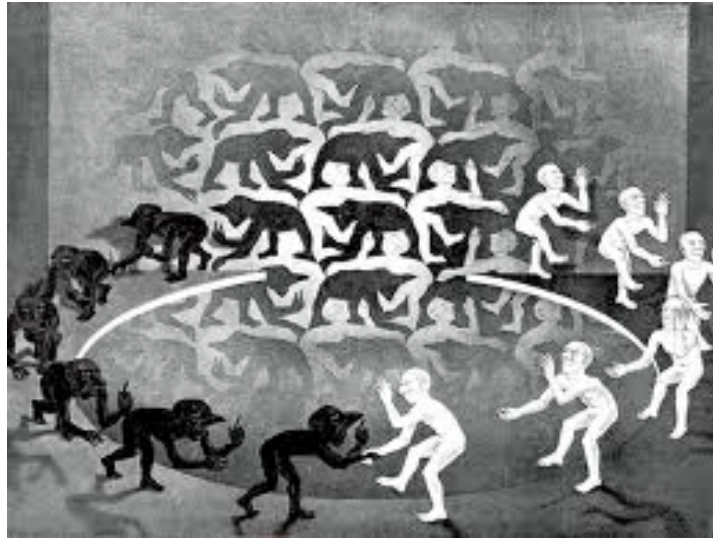
Det går inte ens att tänka sig maximen som allmän naturlag – en ”tankens motsägelse” uppkommer.

”om en lag, som säger att var och en som tror sig vara i nöd kan lova vad som faller honom in med föresatsen att inte hålla det, skulle bli allmän, skulle det **omöjliggöra själva avläggandet av löften** och det syfte man kan ha med det genom att ingen skulle tro på vad som lovades honom”

Brott mot fullkomliga plikter

Handlingar som bryter mot fullkomliga plikter grundar sig på maximer som är logiskt omöjliga att universalisera.

PLIKT

mot sig själv

mot andra

fullkomlig

**Inte begå
själv mord**

**Inte avlägga
falska löften**

ofullkomlig

3

4

Ofullkomlig plikt mot den egna personen

Exempel 3

- En person har en naturlig talang som, efter viss odling, skulle göra honom nyttig "för mångahanda syften". Men han ägnar sig hellre åt nöjen än att anstränga sig för att utveckla sina naturliga anlag.

MAXIM SOM TESTAS

- Av nöjeslystnad försummar jag odlingen av mina talanger

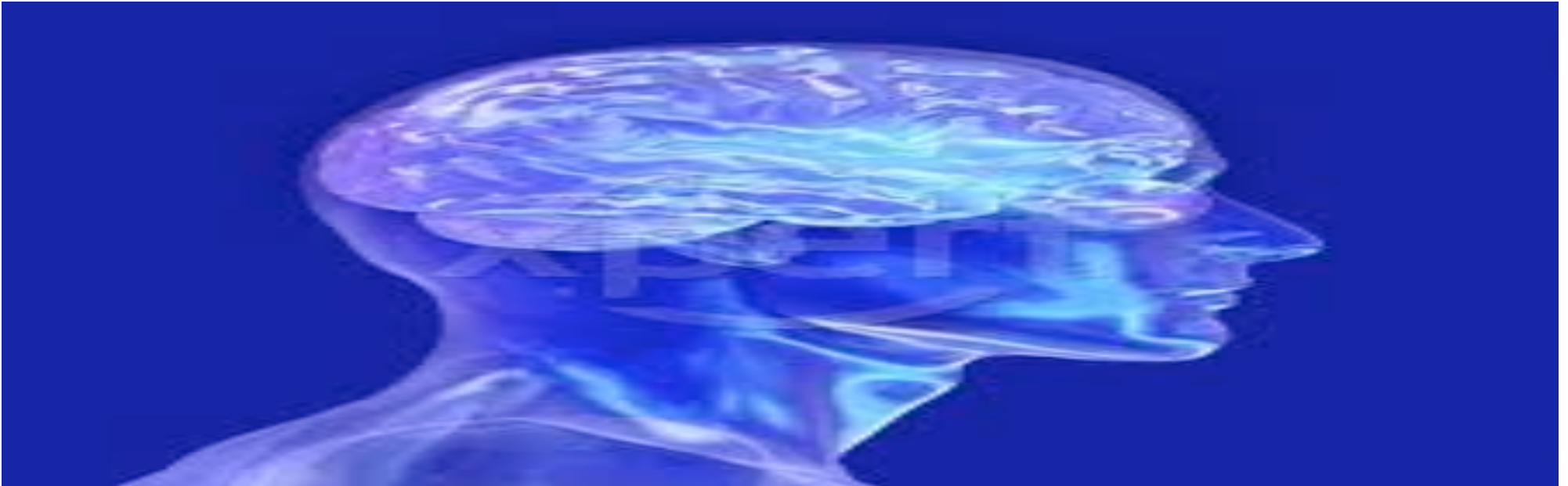
Skulle maximen kunna bli en allmän naturlag?

- Det är **fullt möjligt att tänka sig maximen som allmän naturlag** – ingen ”tankens motsägelse” uppkommer.
- Det finns till och med **verkliga exempel** på en sådan natur där maximen ifråga är förhärskande.
- Men **en förnuftig varelse kan omöjligen vilja** att maximen skall vara lag – en ”viljans motsägelse” uppstår.

”som en förnuftig varelse vill han med nödvändighet att alla hans förmögenheter skall utvecklas eftersom de ju är givna åt honom och kan tjäna honom för alla möjliga syften”

Här förutsätter Kant den analytiska sanningen om förnuftigt viljande:

**DEN SOM VILL MÅLET, VILL
DET NÖDVÄNDIGA MEDLET
FÖR ATT NÅ MÅLET**

Problem

Den som faktiskt vill målet M...

Den som skulle kunna vilja målet M ("möjligt syfte"), men som de facto inte vill M ("faktiskt syfte")...

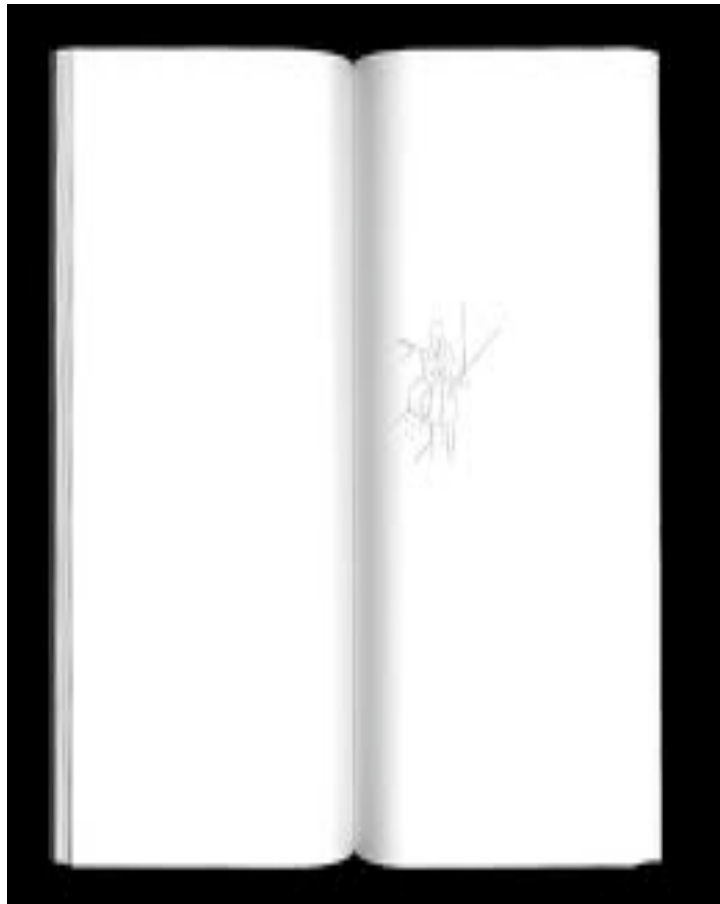
OBS!

Kants analytiska sanning handlar om faktiska syften – inte om blott möjliga syften som i exempel 3.

*"Den som VILL målet" –
inte "Den som
MÖJLIGEN skulle
kunna vilja målet"*

En lucka hos Kant?

Här behövs någon typ av utläggning som (be)visar att förnuftigt viljande med nödvändighet inbegriper:

Vid insikten om att M är ett mål jag *skulle kunna ha* (även om jag inte har det nu) väljer jag att se till att jag har de medel som krävs för att förverkliga M, då jag *inte vill gå miste om chansen att förverkliga M*

PLIKT

fullkomlig

ofullkomlig

*mot sig
själv*

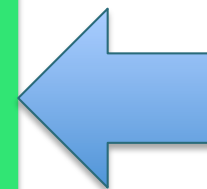
Inte begå
själv mord

Odla sina
talanger

mot andra

Inte avlägga
falska löften

4

Ofullkomlig plikt mot andra personer

Exempel 4

- En person som själv har det bra ser andra människor ”kämpa med stora svårigheter”, men har inte lust att hjälpa dem.

MAXIM SOM TESTAS

- Jag låter bli att bidra till andras välbefinnande när jag inte har lust att göra det.

Skulle maximen kunna bli en allmän naturlag?

Det går i och för sig att tänka sig maximen som allmän naturlag. **Men en förnuftig varelse kan omöjligen vilja att maximen skall vara allmän naturlag – en ”viljans motsägelse”.**

”en vilja som beslutade sig för detta skulle strida mot sig själv eftersom ju mången skulle kunna varsna den rävsax där han behöver andras kärlek och deltagande och där han genom en sådan naturlag framsprungen ur hans vilja skulle **beröva sig allt hopp om det bistånd han önskar”**

Vad skulle jag själv önska mig om jag befann mig i en nödsituation?

Jag skulle vilja ha hjälp.

Alltså vill jag inte instifta en allmän naturlag som skulle innebära att jag inte fick den hjälp jag vill ha
Alltså är det min plikt att hjälpa andra

PLIKT

fullkomlig

ofullkomlig

*mot sig
själv*

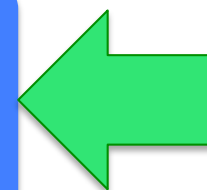
Inte begå
själv mord

Odla sina
talanger

mot andra

Inte avlägga
falska löften

Hjälpa andra

Brott mot ofullkomliga plikter

Handlingar som bryter mot ofullkomliga plikter grundar sig på maximer som är oförenliga med vad en förnuftig varelse med nödvändighet vill.

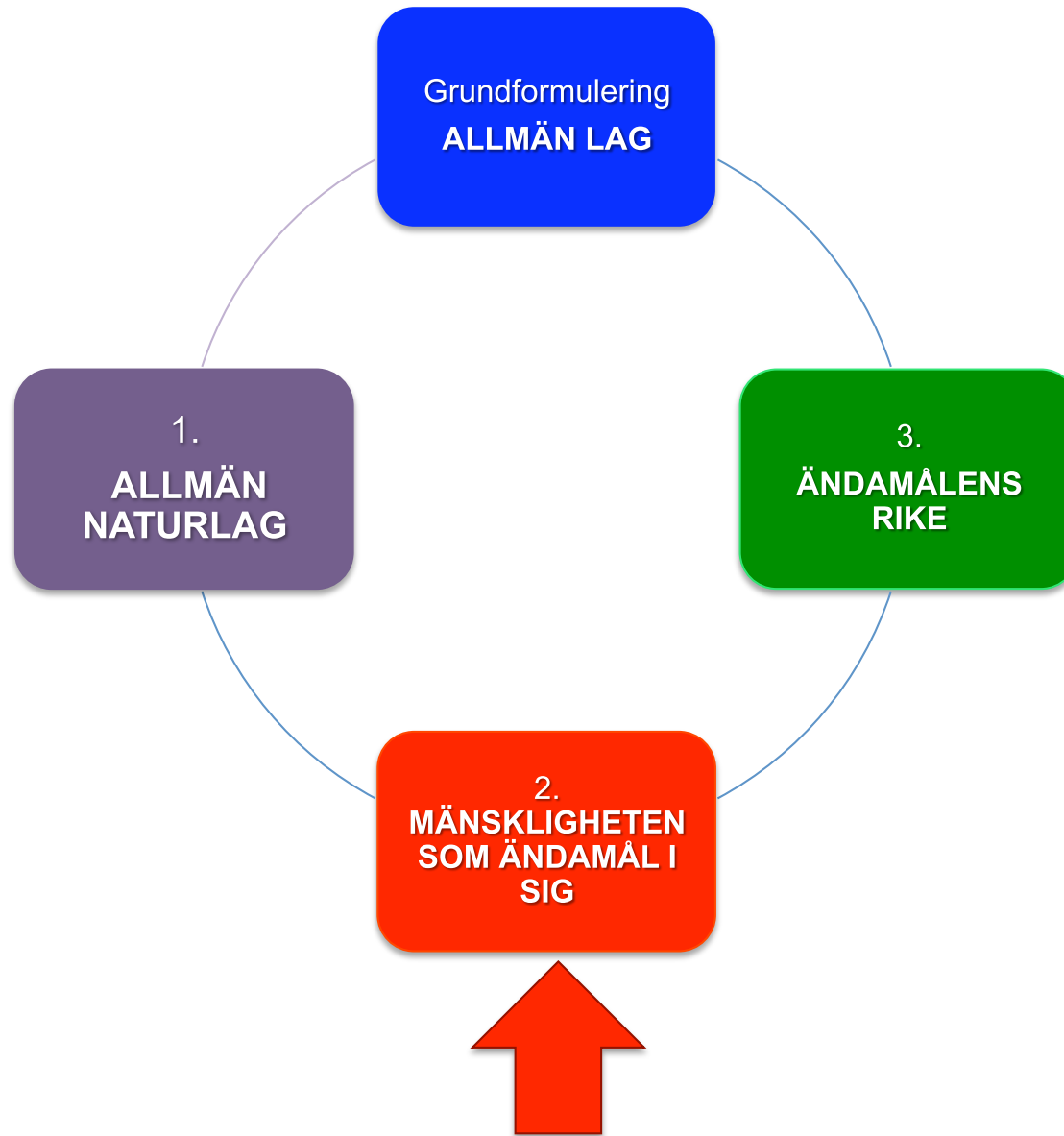
Förtjänstfullhet

En nödvändig komponent i förnuftigt viljande:

att vilja (universaliseringen av) sin egen förtjänstfullhet - att vilja (kunna) vara till gagn/nytta vad gäller uppfyllandet av (möjliga eller verkliga) syften/mål hos sig själv och andra

Det kategoriska imperativet

Övergång till någonting mer ”substantiellt” än blotta formen

- Ändamål kan vara antingen subjektiva eller objektiva.
- Ett **subjektivt ändamål** är något som en individ eftersträvar pga drivfjädrar i form av behov, böjelser och begär.
- Ett **objektivt ändamål** är något vars existens i sig själv är ett ändamål och som därför utgör ett ändamål för *varje* förnuftig varelse.
- Utan objektiva ändamål ”skulle ingenting av *absolut värde* kunna påträffas någonstans”.

Endast föreställningen om ett objektivt ändamål kan ligga till grund för ett *kategoriskt* imperativ (som ju ovillkorligt påbjuder ett handlande oavsett vilka subjektiva ändamål vi har).

**Finns det ett sådant ändamål?
Har vi en sådan föreställning?**

Det objektiva ändamålet

”den förnuftiga naturen existerar som ändamål i sig själv”

”Nu påstår jag att människan, och över huvud taget varje förnuftig varelse, *existerar* som ändamål i sig själv”

- ✧ ”Så föreställer sig människan med nödvändighet sin egen existens”
- ✧ ”så föreställer sig också alla andra förnuftiga varelser sin existens”

”Mänskligheten som ändamål i sig”

*Mänsklighet kontrasterad med djuriskhet
Förnufts natur kontra drifts natur*

Okränkbart & absolut

- "Mänsklighet" - den förnuftiga naturen - är något som alltid skall **respekteras och aktas för sin egen skull.**
- Den får aldrig användas enbart som medel.
- Vår "mänsklighet" är det som skänker oss en absolut **värdighet.**
- Det är också genom vår "mänsklighet" som vi är **möjliga bärare** av det enda som kan ha **absolut värde**, nämligen en **god vilja.**

Mänskligheten som ändamål i sig

**Handla aldrig så att du
behandlar mänskligheten i
din egen eller någon
annan person enbart som
medel, utan alltid tillika
som ett ändamål.**

Exemplen pånytt

I LJUSET AV DEN ANDRA UNDERORDNADE FORMULERINGEN AV DET KATEGORISKA IMPERATIVET: **MÄNSKLIGHETEN SOM ÄNDAMÅL I SIG**

Mänskligheten som ändamål i sig

Varför är det en plikt att inte begå självmord?

Att ta livet av sig för att undfly ett obehagligt tillstånd innebär att använda sin egen "mänsklighet" enbart som ett medel.

- ***"Människan är ingen sak, alltså inte något som kan användas bara som ett medel, utan måste i alla sina handlingar alltid betraktas som ett ändamål i sig. Således kan jag på intet sätt disponera över människan i min person, stympa, fördärva eller döda henne"***